

УДК 811.161.2'243'342

ВИВЧЕННЯ ФОНЕТИКИ В ІНШОМОВНІЙ АУДИТОРІЇ

Ірина Козелко

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра українського прикладного мовознавства,
вул. Університетська, 1, кімн. 233, 79001 Львів, Україна
тел.: 032 239 43 55
ел. пошта: imatushchak@ukr.net*

З'ясовано роль фонетики у процесі вивчення української мови як іноземної, а також роль фонетичної термінології. Розглянуто історичні варіанти фонетичних термінів.

Ключові слова: українська мова як іноземна, фонетика, термін, термінологія студент-іноземець

Фонетика як розділ мовознавчої науки вивчає звуки мови. Термінологія сучасної фонетики пройшла складний шлях свого становлення, нормалізації.

Термінологія кожної мови базується на національних основах. Це стосується й граматичної термінології української мови (а саме термінів на позначення фонетики, морфології, синтаксису та ін.). У центрі нашої уваги – фонетична термінологія, яка застосовується у процесі викладання української мови як іноземної. Як відомо, ці назви пройшли кілька етапів свого утвердження в українській лінгвістичній науці. З-поміж визначних постатей, які прилучилися до творення національних фонетичних термінів, були М. Осадца, О. Партицький, І. Панькевич, С. Смаль-Стоцький та Ф. Гартнер, В. Сімович та ін.

Фонетика як окремий розділ науки про звуки входив колись до граматики. Простежимо, як змінювався цей термін упродовж століть. У граматиці М. Осадца фонетика має назву звукословіє. В О. Партицького, І. Панькевича – це *наука о звукахъ*. У С. Смаль-Стоцького та Ф. Гартнера ця наука називається *звуками*, а В. Сімович подає – *звучня*. Вчений Є. Тимченко увів у своїй граматиці термін фонетика, який є сучасним відповідником мовознавчому розділу.

Фонетика містить коло термінів таких, як голосні, приголосні, буква, губні, сонорні, шиплячі, зубні приголосні, дзвінки та глухі приголосні, м'які, тверді приголосні та ін., які історично мали варіанти самогласни, голосівки, голосові звуки, согласни, шелестівки, шелестові звуки, буква, проривні, протиснені, придихові, губні проривні шелестівки, дрожачий звук, носові звуки, шипячі звуки, безголосі та голосові звуки, зубні проривні шелестівки, м'які і тверді звуки [3, 4, 5, 6, 7].

Мета статті – показати яким чином найдоступніше можна передати елементарні знання з фонетики іноземним студентам та як допомогти їм засвоїти фонетичну систему української мови – правильно вимовляти звуки.

Об'єкт дослідження – фонетична система української мови.

Предмет охоплює методику викладання фонетики іноземним студентам.

На сучасному етапі вивчення української мови як іноземної, де процес навчання та оволодіння мовою значно спростився, бо, з одного боку, існує чимала кількість книг, які мають спільну мету – навчити студента-іноземця української мови, перш за все тому, що лінгвістична термінологія мови зведена до однієї

структурно-організованої поняттєвої мови. З іншого, у навчально-методичних розробках та підручниках помічаємо, що укладачі оперують спільними поняття, чітко формулюють завдання, подають конкретику у тлумаченні цих понять-термінів.

Проблема вивчення звукової сторони мовлення студентів-іноземців уже виступала предметом досліджень багатьох лінгвістів. Проте окремі її аспекти потребують розгляду.

Зрозуміло, що пізнання мови, її культури передається через звук та звукове оформлення. Тому важливим є правильний процес його засвоєння. Як відомо, вивчення будь-якої мови розпочинається із алфавіту. Знайомство студентів-іноземців з алфавітом, звуками, вимовою цих звуків, графічним їх зображенням відбувається власне на перших заняттях з української мови як іноземної. Зазначимо, що правильне засвоєння графічно-звукової системи стане запорукою успішної подальшої їх роботи. Таку думку підтримував і вчений В. Сімович у «Граматиці української мови», де він звертає увагу на те, що треба *правильно* вживати значків на *звуки*, що їх має українська мова, та *форм*, якими вона розпоряджає [5, 4]. Розділ граматики, у якому вміщено достатню інформацію про фонетичні явища мови (голосівки – голосні, шелестівки – приголосні, мнягчення – пом'якшення, черговання – чергування та ін.) називається звуками, а наука, яка вивчає їх опис та правила вживання – звучня (на сучасний лад фонетика). Можемо сказати, що цей розділ попри значну кількість правил та рекомендацій повноцінно розкрив та зрозуміло висвітлив фонетичні явища; терміни, вжиті у роботі, підтримані традицією, і завдяки докладному опису читач міг навчитись мови.

Про доцільність вивчення звукової сторони української мови, тобто фонетики, на початкових її етапах, одностайно говорять викладачі-методисти. Тут, розуміємо, що варто розпочинати із ознайомленням зі звуками, їх вимовою; літерами та їх написанням.

Беззаперечною є думка, що при вивченні фонетичної системи мови виробляються навички, які формують подальшу мовну компетенцію у студента-іноземця. Проте найвищим щаблем успіху, якого повинні спільно досягнути іноземний студент та викладач – є комунікація, тобто вміння спілкуватися не тільки в аудиторній, а й у поза аудиторній ситуації. Зазначимо, що для цього необхідно враховувати ті складники, які включає в себе розділ фонетика, зрозуміло, оперуючи відповідними термінами. Маємо на увазі розрізнення голосних і приголосних звуків, м'яких і твердих звуків, наголос, інтонацію, подвоєння (не звертаючи увагу на вимову таких слів студент-іноземець схильний припуститись до помилок у написанні), роль м'якого знака та апострофа. Не менш важливою є мова-посередник, яка дозволить роз'яснити мовні особливості чужої мови, які є не зрозумілі для того, хто вивчає мову. Скажімо, присутність в українській мові м'якого знака та апострофа, які не вживаються у рідних мовах студентів-іноземців, їм треба усвідомити, а позиції та передумови їх вживання має пояснити викладач.

Найефективнішим способом набуття орфоепічних (вимовних) навичок, відтворення та запам'ятовування звуків, вважаємо, вправи, які пропонують засвоєння акустично-артикуляційних пар звуків, де основним засобом виступає спостереження, що дозволяє студентам-іноземцям адаптуватись до нерідної їм артикуляції. З цього приводу висловлювався О. Качала. Дослідник писав, що фонетичне тло рідної мови виявляється таким міцним, що акустичні образи іншомовних слів сприймаються спотворено; не відбувається адекватного представлення звуків чужоземної мови [1 : 98].

На думку Ніни Тоцької, мова неможлива без її «природної матерії», тобто, в першу чергу, мовних знаків, які сприймаються органами слуху й служать матеріалом для створення основних одиниць — слова і речення [7 : 4]. Цими мовними знаками в іншомовній аудиторії виступають звуки. Самі звуки, не маючи самостійного значення, вони є матеріальним втіленням певних значень, тобто звукові одиниці—це не знаки, а лише план вираження знаків [7 : 5].

Для упорядкування цих знаків – звуків у мовленнєвому потоці чужоземному студенту необхідно виконувати фонетичні вправи. Зазначимо, що тільки завдяки ґрунтовно укладеним завданням та вправам, ті, хто вивчає мову, зможуть збагнути її функціонування та дійти до автоматизму у використанні. Також із допомогою таких завдань можна тлумачити значення слів, які залучаються у словосполучення, речення, діалог, текст, бо ж, як вважає дослідниця Н.Тоцька, зв'язок фонетики з лексикою в звучній мові очевидний [7 : 9].

На нашу думку, найефективнішим методом у вивченні фонетики є звукоповторювання, що не тільки сприяє доброму запам'ятовуванню, а й приводить до автоматизації вивченого.

Наведемо кілька зразків завдань, виконавши які студент-іноземець зможе набути практику у вимові голосних та приголосних звуків. Не рекомендуємо у першій вправі одразу вміщувати приголосні звуки, бо вивчення українських звуків повинно здійснюватись поетапно, тому що від системності в цілому залежить добре і правильне оволодіння українською мовою як іноземною.

Вправа 1

Слухайте, повторюйте, читайте

а – о – а – о – а – о і – е – і – е – і – е а – о у – и
у – и – у – и – у – и а – о – у – и – і – е і – е у – о

Вправа 2

Слухайте, повторюйте, читайте

а – а – а – о мама – мамо – мамі
о – у – е – и – і тато – тату – тата

Вправа 3

Запам'ятайте наступні літери на позначення приголосних

українська літера	англійська літера	слово
Б, б	B	баба
П, п	P	папка
В, в	V	ваза
М, м	M	молоко

Логічним продовженням завдань є доповнення наступних вправ рештою приголосних української мови. Також можна використовувати вправи, які дозволять виробляти навички у формулюванні речень. Скажімо, це такі, в яких пропонують самостійно сформулювати речення:

Наприклад: Складіть речення зі словами тут – *here*, там – *there*.

Зразок: папка тут, а зошит там.

Або залучивши сполучники, студент також може спробувати утворювати інший тип речень:

Наприклад: Складіть речення, використовуючи сполучники *i, ta*

Зразок: мама і тато; брат та сестра.

Вивчення фонетичного складу мови передбачає досягнення конкретної мети. З огляду на існуючі науково-методичні розробки, рекомендації, можемо охарактеризувати практичну мету викладання української мови як іноземної у фонетичному аспекті і виділити основні положення:

- 1) подати інформацію про звуковий склад мови;
- 2) розвинути мовленнєві навички;
- 3) відпрацювати докладно в аудиторії той матеріал, який для самостійного опрацювання видається складним, та загалом закріпити його під час прочитання текстів, повідомлень;
- 4) передбачити та спрогнозувати прогрес у професійному мовленні, тобто роздатковий матеріал повинен містити одиниці з фахового мовлення;
- 5) з'ясувати сутнісну роль фонетики у курсі викладання української мови як іноземної;
- 6) збагнути організаційно-методичний характер викладу інформації в іношомовній аудиторії.

Досягнення поставленої мети повинно оцінюватись відповідно до визначених критеріїв. У сучасній методиці української мови як іноземної існують укладені такі вимоги. Данута Мазурик запропонувала вичерпний перелік цих критеріїв. Із запропонованого ряду, вважаємо, що *елементарний* (УМІ-1 // А1) рівень характеризує вищеописаний етап опанування української мови для іноземних студентів, бо як зазначено, – визначається певною обмеженістю [2 : 29].

Для розвитку комунікативної концепції при вивченні української мови як іноземної вважаємо доцільним залучення лінгвістичної термінології на позначення фонетичних одиниць мови, оскільки цей чинник приведе до кращого розуміння розмежування акустично-артикуляційних пар звуків. Відпрацьований фонетичний рівень мови прокладе шлях до наступних логічно-ускладнених кроків у вивченні української мови як іноземної. Також на цьому етапі студент-іноземець зможе навчитись правильно оформлювати власне мовлення, інтонувати його та акцентувати.

Приглядаючись до науково-граматичного доробку вчених 20-30-тих рр. ХХ ст., вважаємо їхні праці поміченими серед українства, бо саме з них вироблялась також і термінологія фонетики, а вироблялась – бо з цих граматик можна було навчитись мови та відчути дух її життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Качала О. Фонетична інтерференція іспаномовних студентів, котрі вивчають українську мову / О. Качала // Українська мова у світі. – Львів, 2012. – С. 97–102.
2. Мазурик Д. Критерії визначення рівня володіння українською мовою як іноземною / Данута Мазурик [Текст] // Теорія і практика викладання української мови як іноземної : зб. наук. праць. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. – Вип. 4. – С. 27–34.
3. Осадца М. Граматика руского языка – Львів, 1864. – С.1.
4. Сімович В. Граматика української мови. – Ляйпціг, 1919. – 584 с.
5. Смаль-Стоцький С., Ф.Гартнер Граматика руської мови. – Відень, 1914. – 202 с.
6. Тимченко Є. Українська граматика – К, 1917. – С. 5.
7. Тоцька Н. Сучасна українська літературна мова. – К. : Вища школа, 1981. – 183 с.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2015
доопрацьована 14.03.2015
прийнята до друку 23.03.2015

STUDYING OF PHONETICS IN THE AUDIENCE OF FOREIGN STUDENTS

Iryna Kozelko

*Ivan Franko National University of Lviv,
The department of Ukrainian Applied Linguistic,
Universytetska Str., 1/233, 79001, Lviv, Ukraine,
phone: (032) 239 43 55
e. mail: imatushchak@ukr.net*

Phonetic terminology is part of grammatical terminology, it's also based on a solid national basis of Ukrainian language. Phonetic terminology overcame complicated way of its establishment. Discovering peculiarities of phonetic terms we approached the process of their creation. Historical variants of phonetic terms considered as Ukrainian origins.

Different terminology changes can be tracked due to the grammars of Ukrainian. Studying sounds and sound effects is the first step in the process of studying phonetics course. So, the important thing is correct process of internalizing. The role of phonetics in the process of study Ukrainian as a foreign language and the role of phonetic terminology are very prominent. As it known, learning any language starts with its alphabet, its graphic forms. Introducing foreign students with the alphabet, sounds, pronunciation of these sounds, graphics depicting are on their first lesson of the Ukrainian as a foreign. Note, that the proper absorption of graphically-sound system will ensure a successful future of their work. This opinion was supported and scientist V. Simovych in "Grammar of Ukrainian language" (1919).

Key words: Ukrainian as a foreign language, phonetics, term, terminology, foreign student.